

RÓŻA RAJCHERT – BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W ŁODZI

DOŚWIADCZENIA BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W ŁODZI W ZAKRESIE OPRACOWANIA PRZEDMIOTOWEGO

Łódź nie ma bogatych tradycji uniwersyteckich, jest ośrodkiem stosunkowo młodym. Uniwersytet Łódzki powstał po II wojnie światowej; w styczniu 1945 roku rozpoczęły się prace organizacyjne, w marcu odbyły się zapisy i rozpoczęto wykłady. Równoległe postępowała organizacja biblioteki – już pod koniec stycznia rektor, prof. dr Teodor Vieweger, powierzył to zadanie Zygmuntowi Dylikowi. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego powstała 11 lutego 1945 roku. Pracę trzeba było zaczynać „od zera”, brakowało lokalu, książek i pracowników.

Gromadzenie księgozbioru polegało na prowadzeniu akcji zabezpieczania zbiorów opuszczonych, zakupach oraz nawiązywaniu kontaktów z instytucjami zainteresowanymi wymianą, wypożyczeniem lub obdarowaniem Biblioteki.

Na podstawie upoważnienia Delegata Departamentu Szkół Wyższych Ministerstwa Oświaty, kontrasygnowanego przez Pełnomocnika Tymczasowego Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na miasto Łódź i województwo łódzkie, kierownik Biblioteki przejmował na rzecz Uniwersytetu Łódzkiego księgozbiory znajdujące się w opuszczonych lokalach publicznych i mieszkaniach prywatnych w Łodzi i województwie. Uzyskano tak ok. 100 tysięcy książek, z których do 70% zakwalifikowano jako zbiory lub dublety. (Pozostałe 30% stanowiła podrzędna beletrystyka i literatura propagandowa.) Od czerwca do sierpnia prowadzono również akcję sprowadzania porzuconych książek z terenów Polski Zachodniej na podstawie zezwolenia Ministerstwa Oświaty wydanego w Porozumieniu z Ministerstwem Ziem Zachodnich. W ten sposób zbiory powiększyły się o kolejne 150 tysięcy woluminów przydatnych w 80-90%.

Księgozbiór wzbogacił się też dzięki darom krajowym (ok. 45 tysięcy woluminów) i zagranicznym (ok. 8 tysięcy woluminów) oraz zakupom antykwarycznym i okazjnym (także ok. 8 tysięcy woluminów). Po 19 miesiącach od powstania Biblioteki Uniwersyteckiej jej zbiory liczyły ok. 300 tysięcy pozycji. (Taki

był początek gromadzenia zbiorów, które obecnie liczą ponad 2 miliony woluminów.)

Opracowanie, ze względu na potrzebę jak najszybszego udostępnienia księgozbioru czytelnikom, przebiegało w sposób odmienny niż w bibliotekach z długimi tradycjami i polegało na:

– wstępnej selekcji i segregacji według prowizorycznie ustalonego podziału (19 działów literatury naukowej i 8 działów literatury pięknej), umożliwiającej dostęp do zbiorów;

– przyjęciu uproszczonego zapisu katalogowego na kartach mniejszego formatu (do inwentarza, do katalogu alfabetycznego i katalogu rzeczowego);

– katalogowaniu na kartach formatu międzynarodowego.

W lipcu 1946 roku powstał w BUŁ katalog rzeczowy dzieł zwartych na kartach formatu międzynarodowego, podzielonych na 105 bardzo rozległych dziedzin piśmiennictwa. Był to katalog klasowy, obejmujący początkowo 14 tysięcy pozycji (187 nagłówków) ułożonych alfabetycznie i zawierający odsyłacze.

Powodem przyjęcia takiego właśnie katalogu była jego prosta budowa oraz łatwość pracy, niezmiernie ważna wobec braku doświadczonych pracowników. Był on dobrze dostosowany do potrzeb rozwijającego się od podstaw księgozbioru, stanowiąc pewne odbicie jego rozwoju. Zwrócono również uwagę na fakt, że katalog ten, w miarę powiększania się zbiorów, będzie można w stosunkowo łatwy sposób rozwinąć i przekształcić w katalog przedmiotowy. Od początku swego istnienia katalog klasowy był traktowany jako przejściowy i tymczasowy, przygotowujący do katalogu przedmiotowego.

Rok później katalog liczył 23 tysiące pozycji, został rozbudowany i zmieliorowany. Włączono doń opisy czasopism i wydawnictw zbiorowych, usuwając jednocześnie beletrystykę i podręczniki szkolne, z wyjątkiem podręczników licealnych o wartości naukowej. W roku 1949, pod koniec funkcjonowania, katalog klasowy zawierał 679 klas, obejmując swym zasięgiem 45 tysięcy pozycji.

Wobec szybkiego rozwoju Biblioteki konieczna stała się zmiana typu katalogu rzeczowego na bardziej precyzyjny, lepiej niż dotychczasowy dostosowany do charakteru zbiorów i potrzeb czytelników. Zgodnie z początkowymi zamierzeniami wybór padł na katalog przedmiotowy typu wyszczególniającego, tym bardziej, że istniała już znakomita literatura teoretyczna. Po wydanej w Wilnie, w 1928 roku, części pierwszej, w roku 1946 ukazała się w Warszawie część druga podręcznika katalogowania przedmiotowego Adama Łysakowskiego. Autor w latach 1946-1948 pełnił funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi, a jako wybitny specjalista i znawca był gorącym zwolennikiem wprowadzenia tego typu katalogu w kierowanej przez siebie instytucji. Nawet po zakończeniu pracy w Bibliotece i objęciu stanowiska szefa Państwowego Instytutu Książki w Łodzi, a od 1949 roku dyrektora Instytutu Bibliograficznego w Warszawie, udzielał jakże potrzebnych i cennych konsultacji, udostępnił własne materiały, a później maszynopis słownika tematów z Instytutu Bibliograficznego. To żywe zainteresowanie i stała opieka doktora Adama Łysakowskiego bardzo pomogły

Oddziałowi Opracowania Rzeczowego w przezwycięzeniu początkowych wielkich trudności.

Od momentu wprowadzenia katalogu przedmiotowego w 1950 roku, praca przebiegała dwiema równoległymi drogami: wpływ bieżący był opracowywany przedmiotowo, a jednocześnie katalog klasowy poddano planowej i systematycznej melioracji, która jako bardziej pracochłonna niż się spodziewano, została ukończona dopiero po trzech latach.

Od początku istnienia katalogu przedmiotowego dbano o jak największą jednolitość i konsekwencję w formułowaniu haseł przedmiotowych, dlatego też od razu powstał kartkowy słownik tematów i określników oraz odsyłacze, obrazujący w postaci nagłówków stan katalogu. (Kartoteka ta prowadzona jest do dnia dzisiejszego.) Już po kilku latach praktyki dostrzeżono liczne zalety przyjętego typu katalogu, przede wszystkim jego precyzję w oddaniu tematu książki, użyteczność oraz łatwość korzystania. Dzięki otwartemu, alfabetycznemu układowi haseł można było do niego zaglądać tak jak do encyklopedii, ponadto układ ten umożliwiał stałe wprowadzanie nowych zagadnień i tematów.

Przy opracowywaniu egzemplarza obowiązkowego wykorzystywano drukowane opisy z *Przewodnika Bibliograficznego*, dbając jednakże o zachowanie jednolitości słownika tematów, rezygnowano ze stosowanych przez Bibliotekę Narodową haseł uogólniających, stosowano własne tematy i określniki.

Zarówno konstrukcja nagłówków, jak i składnia języka opierały się na założeniach metodologicznych Adama Łysakowskiego. Zmiany polegały (i polegają do dzisiaj) jedynie na aktualizowaniu słownictwa, wprowadzaniu nowych tematów i określników oraz rozbudowie nagłówków przedmiotowych. Odstępstwo uczyniono w szeregowaniu określników gatunkowych i językowych, umieszczając je po określnikach ogólnych. Karty w katalogu przedmiotowym układane są, zgodnie z założeniami Łysakowskiego, w porządku chronologicznym, od wydań najstarszych do najnowszych, natomiast odsyłacze umieszczane są na początku danego tematu.

Oprócz katalogu przedmiotowego prowadzony jest w BUŁ katalog tekstów literackich, zawierający pozycje z literatury angielskiej, francuskiej, niemieckiej, polskiej i rosyjskiej, wydane po 1918 roku oraz pozostałe literatury bez ograniczeń czasowych, z uwzględnieniem wydań oryginalnych i przekładów.

Na użytek obu katalogów rzeczowych prowadzone są również kartkowe indeksy; indeks nazw osobowych oraz indeks nazw geograficznych (do katalogu przedmiotowego), a także indeks autorski (do katalogu tekstów literackich).

Zapoczątkowany w 1950 roku język haseł przedmiotowych Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi wciąż jest kontynuowany. W czasie swojego istnienia poddawany był licznym melioracjom, poprawkom i uzupełnieniom.

W chwili obecnej (stan z 31 grudnia 2001 roku) słownik nagłówków liczy ok. 70 tysięcy haseł.

W roku 1997 zapadła w BUŁ decyzja o wdrożeniu z dniem 1 stycznia 1998 roku opracowania druków zwartych w systemie HORIZON. Pojawiła się wów-

czas konieczność zastosowania nowego języka informacyjno- wyszukiwawczego. Nasz wybór padł na język KABA, który mieliśmy okazję poznać podczas wielu praktyk, warsztatów i konferencji.

Ustalono, że nie będą już sporządzane opisy na kartach katalogowych dla druków zwartych wydanych po 1 stycznia 1998 roku. Tę formę informacji o zbiorach zachowano jedynie dla publikacji, które ukazały się przed tą datą – pozycji nabytych drogą kupna antykwarycznego i dla darów. Pojawiła się zatem dwutorowość opracowania przedmiotowego, co w początkowym okresie znacznie spowolniło tempo katalogowania zbiorów.

Obecnie w naszej bibliotece wykorzystywane są 2 języki haseł przedmiotowych: „stare” książki opracowuje się bez zmian, natomiast wydane po 1 stycznia 1998 roku katalogowane są przy użyciu języka KABA. Z każdym rokiem zmieniają się proporcje; o ile w roku 1998 na 17 305 jednostek katalogowych tylko 1161 otrzymało hasła przedmiotowe w języku KABA, to w 2001 roku na 18 544 pozycje przypada 15 441 skatalogowanych przy użyciu tego języka.

Stosowane w Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi języki haseł przedmiotowych bardzo się różnią jeśli idzie o stopień ich rozwoju, zasady stosowania, używane słownictwo, gramatykę itp.

Łączy je jednak to, że obydwa umożliwiają wyszczególniające katalogowanie przedmiotowe. Pod tym względem staramy się kontynuować i rozwijać zasady sformułowane przez klasyka teorii katalogu przedmiotowego Adama Łysakowskiego.

BIBLIOGRAFIA:

- D y l i k Z. S., *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi w pierwszym okresie istnienia*, „Życie Szkoły Wyższej”, 7-8 (1980) s. 99-111;
Encyklopedia Wiedzy o Książce, Wrocław 1971;
G ł o w a c k a T., *Kartoteka wzorcowa języka KABA. Stosowanie w katalogowaniu przedmiotowym*, Warszawa 1997;
Kartoteka wzorcowa języka KABA, cz. I, red. Jadwiga Woźniak, Warszawa 1994;
Ł y s a k o w s k i A., *Katalog przedmiotowy*, cz. 1. *Teoria*, Wilno 1928;
Ł y s a k o w s k i A., *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*, Warszawa 1946;
Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945-1954, Łódź 1955;
Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi, t. 1-56, Łódź 1948-2002.